

#50

BÁLINT Endre

1. Bálint Endre 1963

BÁLINT ENDRE (1914-1986)

Van Gogh éjszakája | Van Gogh's night, 1962

Olaj, fa | Oil on wood, 21,5 x 74 cm

Jelezve hátoldalon | Signed on the reverse: Bálint Paris. '962

Kezdő ár | Starting price: 12 000 000 Ft / 30 000 EUR

Becsérték: 20 000 000 - 25 000 000 Ft

Estimate: 50 000 - 62 500 EUR

PROVENIENCIA | PROVENANCE:

| korábban Köves Oszkár gyűjteményében (1972-1984)

2. Bálint Párizsból 1962 szeptemberében hazaérkezett képe a Rottenbiller utca 1. szám alatti lakás erkélyén. Fotó: Kozák Gyula

10. HÁBORÚ UTÁNI
ÉS KORTÁRS
MŰVEK AUKCIÓJA

Válogatás a NUDELMAN-gyűjteményből

KIÁLLÍTVA | EXHIBITED:

- | Bálint Endre kiállítása. Budapest, Jókai Klub, 1964. január-február (katalógus nélkül)
- | Bálint Endre festőművész kiállítása. Esztergom, Balassi Múzeum, 1967. június-július (műtárgyjegyzék nélkül)
- | Bálint. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1970. február, kat.sz.n.
- | Bálint Endre festőművész kiállítása. Budapest, Múcsarnok, 1972. december 22. - 1973. január 14., kat.sz.n.
- | Bálint Endre kiállítása. Gyula, Dürer Terem, 1979. június 15. - augusztus 5., kat.sz.n.
- | Zsenye alkotóművészei, 2. Bálint Endre festőművész kiállítása. Szombathely, Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, 1979. augusztus 15. - szeptember 8., kat.sz.n.
- | Bálint Endre festőművész kiállítása. Budapest, Múcsarnok, 1984. november 5. - december 30., kat.sz.n.
- | Bálint Endre emlékkiállítása. Budapest, Ráday Galéria, 1999. április 15. - május 11. (katalógus nélkül)
- | Tisztaság, tömörség, transzcendencia. Budapest, Kieselbach Galéria, 2000. április 20-30. (katalógus nélkül)
- | Sorstárművészet 1945 után. Magánvélemény A/1. Budapest, Kieselbach Galéria, 2000. október 26. - november 4. (katalógus nélkül)
- | Szentendrei képzőművészet évszázada, 2. Kis és nagy remekművek, 1921-1972. Szentendre, MűvészetMalom, 2001. május 10. - június 24., kat.sz.n.
- | Europäische Schule. Eine Auswahl aus der Sammlung László Nudelman. Bécs, Collegium Hungaricum Galerie UngArt, 2004. április 28. - május 28., kat.sz.: 28.
- | Bálint Endre, Vajda Júlia, Vajda Lajos. „Nekem szülőházam...” V. Budapest, Budapest Kiállítóterem, 2004. augusztus 29. - szeptember 12., kat.sz.n.
- | Európai Iskola. Válogatás Nudelman László gyűjteményéből / Európska Škola. Výber zo súkromnej zbierky Lászlóa Nudelmana. Pozsony, Pozsonyi Városi Galéria - Pálffy-palota, Kassa, Kelet-Szlovákiai Múzeum - Bástya Galéria, 2005. november 16. - 2006. január 15., kat.sz.: 24.
- | Nudelman László gyűjteménye. Budapest, Kieselbach Galéria, 2011. szeptember 21. - október 21. (katalógus nélkül)
- | Szentendre lelke, kincsei és varázsa. Vajda Lajos, Vajda Júlia, Barcsay Jenő, Korniss Dezső, Bálint Endre, Ország Lili, Kondor Béla, Deim Pál. Best of / Válogatás a Nudelman-gyűjteményből. Szentendre, Erdész Galéria, 2017. október 20. - november 30. (katalógus nélkül)

KIÁLLÍTVA ÉS REPRODUKÁLVA | EXHIBITED AND REPRODUCED:

- | Bálint Endre festőművész kiállítása. Szentendre, Szentendrei Képtár, 1981. június 5. - augusztus 2., kat.sz.n.
- | Bálint Endre. Budapest, Maklár Galéria, 2008. július 31. - szeptember 15., kat.sz.n.
- | A nyolcadik templom - Bálint Endre (1914-1986) művészete. Szerk.: Kolozsváry Marianna, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2014. január 31. - május 11., kat. sz.: 149.

REPRODUKÁLVA | REPRODUCED:

- | Mozgó Világ, 1984, 11. szám, 90. oldal
- | Társadalmi Szemle, 1988, 2. szám, 90. oldal
- | Kolozsváry Marianna: Bálint Endre. Budapest, Kossuth Kiadó - Magyar Nemzeti Galéria, 2015, kat.: 38.
- | Szabó Júlia: Bálint Endre kiállítása. Művészet V. 1964, VIII., 8. sz., 43. oldal
- | P. Szabó Ernő: Formaünnep magyar trikolórral. Kornisától Tamási Claudiáig - Nudelman László gyűjteménye a Kieselbach Galériában. Pannon Tükör, Zalaegerszeg XVI. 2011. XI-XII., 6. sz. 103. oldal
- | Szabó Júlia: Bálint Endre kiállítása. In: *Utak és tanulságok*. Válogatott művészettörténeti tanulmányok és műkritikák. Szerk.: Marosi Ernő, Budapest, Balassi Kiadó, 2015, 514. oldal
- | Mándy, Stefánia: Bálint. Paris-Bruges, Desclée de Brouwer, 1967, 12. oldal
- | Kovács Péter: Bálint Endre kiállítása. Vigília L. 1985. IV., 4. sz., 365. oldal

1957 tavaszán Bálint feje felett kezdtek összecsapni a hullámok. Épphogy csak túl volt élete legnagyobb festői válságán, és a magánélete is romokban hevert. Ráadásul az 1956-os forradalom képzőművészeti szerveződésében vállalt vezető szerepe miatt is bármikor számíthatott a hatalom megtorlására. Kétségbeejtő helyzetére barátja, Bíró Gábor mondta ki frappánsan a megoldást: te Bálint, menj már a France-ba. Így aztán szerény nyelvtudással, s még szerényebb pénztárcával 1957 áprilisában megérkezett Párizsba. Abban biztos volt, hogy az elmúlt több mint két évtizedben folytatott festészetének franciás hatásait már mindenképpen maga mögött akarja hagyni. Érezte, hogy – néhai barátja Vajda Lajos által inspirált – az utóbbi években megkezdett motívumgyűjtő munkája elvezetheti saját egyéni útjához. Így aztán amikor egy párizsi galériában felajánlották neki, hogy jó pénzt fessen az általuk eladható divatos stílusban, ő elutasította a csábító szíréhangot és azt válaszolta: „Köszönöm, de inkább megkeresem magamban Bálintot, ha egyáltalán van olyan bennem”.

Az önmagához vezető úton az első lökést egy szerencsés lehetőség adta meg. Bálint egy kiadónak végzett kisebb grafikai munkákat, és a cég vele szimpatizáló vezetője egy nap azzal fogadta, hogy a Jeruzsálemi Biblia grandiózus kiadásához keresnek illusztrátort, és ő Bálintot ajánlotta. Mint ismeretlen magyar festő az esélytelenek nyugalmaival adta le próbarajzait, és legnagyobb meglepetésére – talán a franciákétól annyira különböző, a kelet-közép-európai ember mély tragikumát sugalló világa miatt – elnyerte a megbízást. Hét hónap alatt 45 színes egész oldalas, és 1250 fekete, arany szövegközi illusztrációt kellett leadnia. Ennek az anyagi és erkölcsi siker mellett egyéni művészi hangjának megtalálásában volt hatalmas jelentősége, hiszen olyan intenzíven kellett vizuális világának motívumait mozgósítania, hogy a munka végeztével szinte már teljes egészében rendelkezésére állt eljövendő festészetének képi eszköztára. Fontos állomás volt a barcelonai Katalán Nemzeti Múzeumban tett látogatása. Lenyűgözték a középkori freskók, s különösen az elpusztult freskórészletek betonnal kitöltött

ürességén akadt meg a szeme, s izgatta, hogy képzeletének kellett kipótolni a valóságot. A képi szünetek e titokzatosságát, majd mint „kihagyásos metodikát” csempészi be festészetébe. A másik meghatározó élménye egy 13. századi festett fagerenda volt, melynek hosszú repedezett felületén apró színes alakok mesélték el a történetet. Ő is így akart vallani magáról, őszintén, szerény eszközökkel, egy középkori festő alázatával. Ettől kezdve itt-ott talált hosszúkás deszkadarabokra alkotott, melyeknek már akkor megvolt a drámai sorsuk, mielőtt Bálint elkezdte volna ráfesteni a magát. Színeinek világában az életigenlés okkerét mindig szembe állította a halálfélelem feketéjével. Mostantól egy régi francia kolostor kövei között kibúvó aljnővényzet mohazöldjével és rozsdavörösvével szélesítette a színvilágát. A hét hónapos kimerítő bibliailusztrálás után még nem festett, csak élményekkel töltődött, illetve saját örömeire montázsokat készített. A magazinokból kivágott fotókat minden tudatosság nélkül ide-oda mozgatta, forgatta a kartonlapon, míg azok formai nyugvópontjukra nem kerültek. Hosszú időnek

kellett eltelnie, mire teljes tudatossággal, intellektuális rálátással meg tudta határozni, hogy miről van szó ezekben a montázsokban. Képzettársításos öntudatlan önvalomásnak nevezte módszerét. Ez a módszer fogja meghatározni hamarosan megszülető új festészetét is. Festett „álomábráit”, motívumait most már a deszka lapján fogja ecsetjével „rendezgetni”, játszva a köztük levő üres felület sejtelmes hiányérzetével. A tudattalan alkotói folyamatba való bevonására is megtalálta a módot. Először felfestette az ábrákat a képre, majd a fáradságosan megalkotott eredményt terpentines ronggyal áttörölte. Ekkor kialakult valami esetleges forma, színfolt, mely már olyan érzelmi helyzetet teremtett, hogy lényének legbelsőbb üzenetei szerint tudta folytatni az alkotást. Így mintegy másfél év alatt beérett benne az a kifejezésforma, mely Bálintból, majd Bálintot, mint fogalmat csinált. Ekkor már nemcsak a forma, hanem a belső tartalom is készen állt arra, hogy művészetének csúcsára érkezzen. Bálint ebben az időben egy kis manzárdszobában lakott Párizs

külvárosában, ahol naphosszat dolgozott, vagy éppen depressziójába zuhanva ágyán feküdt. Nem volt körülötte a Rottenbiller utca 1. legendás művészeti nyüzsgése, zaja, mely megakadályozhatta az igazi belső koncentrációban. Gyötörte a magány, szeretteinek hiánya, a honvágy, állandó betegségeiből fakadó félelmei és az elmúlással kapcsolatos kérdőjelei. Bálint ezeket az érzéseit foglalta bele első itteni jelentős festményébe, a *Honvágy* című festménybe (1959), majd sorra a többi itt készült remekműbe. Pilinszky Jánosnak versben vallott a benne sajgó keserűségről: „Hallom Jánoskám dideregsz, mint én / e sápadt holdteke másik oldalán / ..Tudom régóta, hogy kár a szavakért / melegért rimánkodni is hiábavaló / Látod én házakat festek és a föld / tájait itt a hold peremén és a / kettős hazátlanságot teritem magamra ha fázok / Van egy koporsónyi szobám és a vásznak / ecsetek és néhány tubus festék / de a földet festem én, ahonnan kiűztek – mint Téged / Házat és hazát hazudok magamnak / és ablakokat, ahonnan kinéztek, hogy / lássam azt, ami nincsen / Meleg vörös és barna

színeket hazudok / mert fázom én is e holdi világban”. Bálint kereste azokat a kidobott deszkadarabokat melyekre dolgozhatott, amelyek töredezett, időtől megrágott felszínén új képi világgal és módszerével teljesebben szólalhattak meg művészetének nosztalgikus tartalmi. Olyan főművek születtek, mint az *Itt már jártam valaha I., II.* (1960), a *Csodálatos halászat* (1960) vagy a *Népfő* (1959). Kis szobájának falai megteltek. „*Én voltam ennek a templomnak a sekrestyése, hívője, papja, mindenkije egy személyben és benépesíttem a világgal. Magam voltam a megrendelő. És elálmodoztam egy-egy falrészén, hogy oda milyen fadarabot fogok megfesteni, amivel aztán kitöltöm. Végül hosszú formátumú fadarabjaim belepték a szobám szintén hosszú falrészzeit.”* A szebbnél szebb vallomások között néhányat itteni élmények ihlettek. A *Kastély Blois-ban* (1961) vagy a *Roueni látomás* (1961) olyan művek, ahol egy franciaországi inspiráció szakította fel a festő belső titkainak burkát. A *Van Gogh éjszakája* (1962) című remeke

3. Vincent van Gogh: Csillagos éj, 1889
New York, MoMA

4. Vincent és Theo van Gogh sírja a Párizs melletti Auvers-sur-Oise-ben

ennek a folyamatnak az egyik legszebb példája. A magánytól és honvágytól gyötört Bálintban 1962-ben már határozottan megfogalmazódott a hazatérés gondolata. Egy versében így ír ezzel kapcsolatos érzéseiről: „Itt hagysz hát minden templomot. / Braque-ot Picassot Van Goghot. / Páris utcáit nem rovod. / Ha fájni fog, majd megszokod. / Akár az olcsó közhelyet. / »hazád hív«, szép kötelesség. / Kettőt szeretni nem lehet. / A hitlent pokolra vessék”. Szakmailag nem kötötte Párizshoz már semmi. Kétségtelenül voltak sikerei, kiállításai, de be kellett látnia, hogy a nyugat-európai divatos irányzatokba be nem illeszhető egyedi világa nem hozhat számára itt áttörést. Ezzel szemben az otthoni nem hivatalos művészeti életbe már megérkezett új festészetének a híre, a hazaküldött fekete-fehér fotókon csodálták a műveit. Közben feleségével is helyreállt a viszonya, sűrű levélváltásokban vallottak ismét egymásnak szerelmet. Hívogatta haza a távolból az álmok kulcslyukán át megpillantott családi béke. Ezen érzések közepette látogatott el – talán szinte búcsúzásképpen – Van Gogh sírjához Auvers-sur-Oise-ba. A temető csendjében megélt élmény hatására készült e mű. Fő motívumként megjelenik a képen a temetőfal, előtte a nagy példakép és testvére sírkövével. A sír borostyán takaróján és a

fal bizonytalan színfoltjain is visszaköszön festészetének itt megtalált mohazöldje. Bálintnak mindig is fontos szimbóluma volt a temetőfal. (*Fal és éjszaka*, 1961, *Szobor a temetőben*, 1959). Gyermekkorában a Fiumei úti temető titkokkal teli fala előtt futott haza az árvaházból, hogy egy pillanatra láthassa az édesanyját. Ez a fal örökre egy sejtelmes másik világ határává vált. E képen is vívódásainak, kétségeinek feketeségét, jövőjének beláthatatlan vaksötétjét választja el a jelentől. Bálint ösztönösen érezteti ezt a bizonytalan állapotot az itt kiérlelt technikájának visszatörölt festékrétegeivel, és a motívumok közötti látszólag üres részekkel. A hatást még tovább fokozza, hogy a deszka felületének hibáját, mint fedetlen tátongó sebet építi be a kompozícióba. De a távolban az egyre biztosabb cél, az otthon piciny fehér ablakocskája világít. Mellette talán egy kapu, mely a hívogató kis fényhez vezet. A jobb felső sarokban a hold – mint a Föld állandó kísérője – a feleségét jelképezi. Az *Itt már jártam valaha I.* (1960) című képen a hold fakón, szürkén pislákol. Erre az elhidegült helyzetre rimelnek Bálint akkori verssorai: „Reszketek, két hold bolyong az éjszakában. / Így bolyongunk Te is én is két hazában”. Itt – két évvel később – az újra megtalált szerelemben a hold a bálinti

boldogság arany okkerében pompázik. A festményen már rejtetten megjelenik Bálint elkövetkező korszakának állandóan visszatérő problémája, hogy véges fizikai létén talán majd túlmutat művészetének tovább élő világa. Ennek a hitnek lesz a szimbóluma később a lélekvirág. Itt, a Van Gogh sírján burjánzó borostyán zöldjét nézve valami hasonlót érezhetünk. Ezt bizonyítja, hogy Bálint a sírről levágott és meggyökereztetett borostyánhajtásokkal tért haza, melyeket barátainak ajándékozott. Az 1962 júliusi hazaérkezést követően szeptemberben a művek is megérkeztek Párizsból. A kultúrpolitika által elnyomott művészeti élet felbolydult, fiatal műértők, barátok, kollégák jártak fel a Rottenbiller 1. szám alatti lakásba, hogy saját szemükkel láthassák a csodát. A képek láttán a legtömörebb véleményt az általa csodált nagy példakép, Kassák Lajos mondta ki: „Na, Bálint, maga már meg is halhat!” Ez az időszak volt festészetében az aranykor. A párizsi képek művészetének koronaékkövei. A hazatérést követő években a párizsi képeket megvásárolták a kor nagy magángyűjtői: Dévényi Iván, Rácz István, Kolozsváry Ernő és később Nudelman László. Ritka alkalom, hogy egy ilyen ikonikus mű gazdát cseréljen és lehetőséget adjon e nagy műgyűjtők mai utódainak.

KOLOZSVÁRY MARIANNA

